

UDK 930.85(497.5 Osijek) "18/19"

BOŽICA VALENČIĆ

VILA PAULINE HERMANN (DVORAC "MAČKAMAMA") U OSIJEKU

UVOD

U Osijeku već desetljećima egzistira zanimljiv kulturološki fenomen — zgrada uz koju se vezuje sjećanje na osobu zvanu "Mačkamama".

Gotovo nema rođenog Osječanina koji danas ne bi što znao o "Mačkamami"— znat će pouzdano odrediti kuću "koju svi tako zovu", uputiti u dio grada gdje se ona nalazi, te ispričati kakav podatak o njoj i njenim životinjama. Nesumnjivo, kuća je dobila naziv na temelju izuzetne naklonosti nekadašnje vlasnice prema ovim kućnim ljubimcima, o čemu kruže najrazličitije priče, između ostalih da je imala uz veliki broj običnih mačaka, lava i divlje mačke u vrtu.

"Mačkamama" je, dakle, toponim i prostorni orijentir za jedno gradsko područje, ali je istodobno i jedna od malobrojnih gradskih legendi.

Zanimljivo je da u kolektivnom pamćenju nije sačuvano ime vlasnice, već samo nadimak koji tako dojmljivo traje sve do naših dana, duže od pola stoljeća nakon njene smrti.

Konkretni podaci o osobi — "Mačkamami" prikupljeni su u Regionalnom zavodu za zaštitu spomenika kulture u Osijeku 1986. godine prilikom registracije njene vile kao spomenika hrvatske kulturne baštine.¹ Od tada govorimo o "Mačkamami" i njenim imenom i prezimenom — o Paulini Hermann, rođenoj Lobe, koja je u Osijeku živjela pedesetak godina — od osamdesetih godina 19. stoljeća, kada je došla iz Nove Gradiške i udala se za Dragutina Hermana, do smrti 1938. godine. Potječe iz bogate obitelji, a i u Osijeku je pripadala visokom sloju građanstva, bogatim posjednicima.

1. Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture u Osijeku, Dokumentacija, Dosje br. 1015. Istraživanje B. Valenčić.

Budući da je od 1986. godine vila Pauline Hermann zaštićeni spomenik kulture, prilikom njezine obnove i uređenja treba voditi računa o prezentaciji autentičnih spomeničkih vrijednosti. Vrijedno je stoga istraživati i doznati što više podataka o vili napose iz vremena kada je u njoj živjela Paulina Hermann.

Sl. 1.

Vila Pauline Hermann, sjeverno i zapadno pročelje
snimio Rudi Bartolović, 1986.

Sl. 2.

Vila Pauline Hermann, sjeverno i istočno pročelje
snimio Rudi Bartolović, 1986.

Danas je to teško, u prvom redu jer je vila odmah nakon Drugog svjetskog rata nacionalizirana, izvorni interijeri su devastirani i od tada pratimo kontinuirano propadanje zgrade i njenog okoliša.

Dosadašnja istraživanja rezultirala su zanimljivim rezultatima, napose podacima i dokumentacijom o izgradnji vile, ali, potrebno je istraživati i dalje jer su saznanja o "Mačkamami" tek segment povijesti i kulture našega grada.²

PRILOZI

POZNAVANJU ŽIVOTOPISA PAULINE HERMANN

Paulina Hermann, rođ. pl. Lobe, preudana barunica Wessely, rođena je u Novoj Gradiški 1. lipnja 1859. godine.³

Njeni roditelji, otac Dragutin (1838. - 1924.) i majka Paulina, rođena Blau, (1838. - 1918.),⁴ bili su veleposjednici, vlasnici Pivovare u Novoj Gradiški, a obnašali su i plemićki naslov.⁵ S nadgrobnog spomenika obiteljske grobnice Lobe u Novoj Gradiški doznajemo da je Paulina imala tri mlađa brata — Rikarda (1874. - 1928.), Maksa (1860. - 1933.) i Miroslava (1861. - 1938.). Posljednji član porodice Lobe u Novoj Gradiški, Miroslav Lobe, umro je bez potomaka 1939. godine.⁶

Pretpostavljamo da se Paulina Lobe udala za Dragutina Hermanna početkom osamdesetih godina 19. stoljeća, te da se u to doba trajno nastanila u Osijeku.⁷ Udajom, ušla je u staru osječku gornjogradsku obitelj Hermann.⁸

2. U povijesnoj literaturi gotovo i nema podataka o uglednim, bogatim i zaslužnim osječim porodicama iz 19. stoljeća. Rezultati dosadašnjih istraživanja o Paulini Hermann — "Mačkamami" tek su doprinos predstojećim povijesnim istraživanjima i cjelovitijem spoznavanju ovog segmenta povijesti grada Osijeka.

3. U Matičnoj knjizi rođenih u Novoj Gradiški upisano je da je Paulina Carolina Theresia Lobe, kći Carla Lobe a i Pauline rođ. Blau, rođena 1. lipnja 1859. godine u Novoj Gradiški. Krštena je 4. lipnja iste godine, s tim da joj je kuma bila Mathilda Blau.

4. Majka Paulina Lobe, rođena Blau, Osječanka iz jedne od najbogatijih gornjogradskih porodica druge polovine 19. i s početka 20. stoljeća.

5. Car Franjo Josip I. izdao je 1913. godine diplomu mađarskog plemstva s pridjevkom Novogradiški Dragutinu (Karoly) Lobeu, zatim njegovoj ženi Pauli rođenoj Blau, sinovima Miksi(?) i Rikardu te kćerki Paulini. Usp.: Ivo Mažuran, Plemićke diplome u muzejima Slavonije, Vjesnik Muzeja Požeške kotline, 1979., 2-3., str. 148.-149., 176-177.

Plemićka diploma Lobe čuva se u Muzeju Slavonije u Osijeku. Usp.: Muzej Slavonije u Osijeku, Inventar na knjiga Povijesnog odjela, I., br. 1584.

6. Miroslav pl. Lobe, veleindustrijalac umro je u Novoj Gradiški 26. siječnja 1939. godine u 77.-oj godini života. Njegovu imovinu naslijedile su kćeri Pauline Hermann. Pivovara, Hotel i kuća u Novoj Gradiški srušeni su 1943. godine. U novogradiškom Muzeju nema značajnije ostavštine porodice Lobe. Ogranak porodice Lobe živi u Požegi u 19. stoljeću, o čemu svjedoče zapisi u različitim dokumentima u požeškom Muzeju. I ondje su također bili pivari i vlasnici Pivovare. Filip Potrebića, Obitelji i osobe koje su imale veliku ulogu u Požeškoj županiji u događajima 1848-1849., Osječki zbornik XX., Osijek, 1989., str. 109.

7. Pretpostavku treba provjeriti u maticama vjenčanih, u župnim uredima u Novoj Gradiški i Osijeku.

8. Roditelji Dragutina Hermanna, Ivan (1812. - 1904.) i Marija rođ. Müller (18 - 1911.) rođeni su Osječani, posjedovali su u Osijeku osim majura i kuću u Gornjem gradu, u Pejačevićевой ulici 28.

Staroj osječkoj porodici Hermann (koju treba razlikovati od istoimene židovske osječke porodice donjogradskih trgovaca), pripadala je i Augusta Hermann, udata Redlstein, o kojoj znamo da je početkom 20. stoljeća, kao bogata udovica veletrgovca, bila vlasnica velike jednokatne uglovnice u Županijskoj ulici br. 2 (broj 262), te kuće br. 278. u Dugoj ulici. Ona nije imala djece, te je njenu imovinu naslijedio Friedrich Hermann. Usp.: Narodna obrana 1905., br. 29., str. 3. 1906. br. 12., str. 2.; i br. 64. str. 3.

Istoj porodici pripadao je i Eduard Hermann, "rođeni Osječanin" koji je obitavao u kući na Crkvenom trgu broj 3. u Gornjem gradu, a koji je umro 1912. godine u 67.-oj godini života. Usp.: Župni ured ž. c. sv. Petra i Pavla u Osijeku, Matična knjiga rođenih, vjenčanih i umrlih, 19. IV. 1912.

Dragutin Hermann, Paulinin muž, bio je rođeni Osječanin: rođen je 1849. godine, a umro je također u Osijeku 1927. godine.⁹ Povodom njegove smrti dnevni tisak zabilježio je između ostalog da je "opće poznati i poštivani osječki građanin... odvjetak stare i ugledne osječke loze Herrman, koja je u srodstvu s brojnim osječkim obiteljima", te da je "u građanstvu uživao... simpatije sviju radi svog značaja, čestitosti i poštenja".¹⁰ Podaci iz zadnjeg desetljeća 19. stoljeća¹¹ kazuju da je tada bio suvlasnik (zajedno s Ivanom Tittjungom) tvrtke "Thürner i sin, najstarije osječke špecerajsko-kolonijalne trgovine",¹² te da je bio član Crkvenog odbora koji je vodio brigu tijekom gradnje gornjogradske Župne crkve sv. Petra i Pavla,¹³ a podaci iz 1901. i 1903. godine da je bio član Nadzornog vijeća u osječkoj Filijali Austrijsko-mađarske banke.¹⁴ Za sada je nejasan razlog zašto je 1901. godine njegov dio nekretnina prepisan na Paulininog oca — Dragutina Lobe.¹⁵ Indicije ukazuju da su Dragutin i Paulina Hermann u nadolazećem vremenu živjeli razdvojeno.¹⁶

Najstariji poznati zapisi o Paulini Hermann rođ. Lobe u Osijeku potječu iz 1885. godine: te je godine upisana u zemljišnim knjigama, zajedno s mužem Dragutinom Hermannom kao vlasnica nekretnina koje su do tada bile u posjedu muževih roditelja.¹⁷

Tijekom prva dva desetljeća 20. stoljeća u dokumentaciji Gradskog poglavarstva zabilježena je više puta različitim povodom,¹⁸ a spominje je i osječki dnevni tisak.¹⁹ Dvadesetih godina ovog stoljeća Paulina Hermann bila je već u poznoj životnoj dobi (preko šezdeset godina), no unatoč tome vrlo poduzetna: od 1922. do 1925. godine dala je srušiti majur i na

-
9. Upisan je kao umrli 8. siječnja 1927. godine u Matičnoj knjizi vjenčanih, rođenih i umrlih 1919. - 1927. u Župnom uredu crkve sv. Petra i Pavla u Osijeku ("Dragutin Hermann, posebnik, muž Pauline Lobe... star 78 godina"). Pokopan je u obiteljskoj grobnici na gornjogradskom Groblju sv. Ane, u kojoj su i njegovi roditelji.
 10. Hrvatski list (Osijek), 8/1927., br. 8. (9.1.), str. 7.
 11. U dokumentaciji Gradskog poglavarstva, zabilježen je Dragutin Hermann 1884. i 1885. godine u svezi vojne obveze. Usp.: Historijski arhiv u Osijeku, Gradsko poglavarstvo, Urudžbeni zapisnik, 1884., 1885.
 12. Kao vlasnici tvrtke "F. S. Thürner's Sohn" upisani su Dragutin Hermann i Ivan Tittjung 1891. godine. Tvrtka je upisana kao trgovina kolonijalnom robom, a naknadnim upisom 1892. godine tvrtka je proširila djelatnost "trgovinom sa špiritom, špiritozami, šljivovicom i vinom na veliko". Upisano je također da je "glasom odluke od 4. V. 1917. ..naređeno brisanje Dragutina Hermann kao suvlasnika". Usp.: Historijski arhiv u Osijeku, Sudbeni stol, Registar za društvene tvrtke 1-252., str. 61., br. 55.
 - Hermann i Tittjung kupili su ovu trgovinu od Josipa Gustava Blaua. Usp.: Hrvatski list, 2/1921., 89(21.4.), str. 9.
 13. Josip Horvat, Povijest gradnje nove župne crkve u Gor. Osijeku. — Osijek. 1900., str. 42., 79. i prilog s fotografijama;
 14. U Osječkim kalendarima iz 1901. i 1903. godine naveden je među članovima Nadzornog vijeća Austrijsko-mađarske banke, te među trgovcima kao suvlasnik tvrtke Thürner i sin. Usp.: Esseger Bote Illustrierter Kalender, Osijek, 1901., str. 11., 21.; 1903., str. 12., 21.
 - U kalendaru iz 1898. godine nema ga u u popisima. Usp.: Esseger Bote: Illustrierter Kalender. — Osijek, 1898.
 15. Zemljišno-knjižni ured Općinskog suda u Osijeku, K.O. Osijek, z.k. uložak br. 2380.
 16. Paulina je 1915. i 1916. godine tražila promjenu prezimena. Usp.: Histrojski arhiv u Osijeku, Gradsko poglavarstvo, Urudžbeni zapisnici, 1915., 1916.
 - Prigodom smrti Dragutina Hermann u tisku se kaže da je "preminuo u svom stanu u Pejačevićevoj ulici" te da "smrt njegovu oplakuju osim dviju kćeri još mnogobrojni štovatelji, znanci i prijatelji", a javnu zahvalu objavile su u tisku također samo kćeri. Usp.: Hrvatski list, 8/1927., br. 8(9.1.), str. 7.; 8/1927., br. 19.(20.1.), str. 8.
 17. Zemljišno—knjižni ured Opinskog suda u Osijeku, K.O. Osijek, z.k. uložak br. 2380.
 - Historijski arhiv u Osijeku, Gradsko poglavarstvo, Političko-gospodarski odjel, 288/1885.
 18. Prijave radi pasa i mačaka 1908. i 1909. godine, neplaćeni računi za struju 1909. godine 1910. i 1915. godine razne globe, 1915. i 1916. godine zahtjevi za promjenom prezimena, 1916. godine ishodenje putovnice. Usp.: Historijski arhiv u Osijeku, Gradsko poglavarstvo, Urudžbeni zapisnici, 1908., 1909., 1910., 1915., 1916.
 19. Naveden je među darovateljima za nove oltare u gornjogradske Župnoj crkvi sv. Petra i Pavla, zatim za Spomenicu biskupa Strossmayera. Usp.: Narodna obrana (Osijek), 4/1905., br. 107 (18.5.), str. 2.

Sl. 3. Grb porodice Lobe U: I. Mažuran,
Plemićke diplome u muzejima Slavonije,
str. 177

Sl. 5. Dragutin Karl Hermann
U: J. Horvat, Povijest gradnje nove župne crkve
u Gor. Osijeku, 1900., prilog s fotografijama

Sl. 4. Obiteljska grobnica Lobe u Novoj Gradiški;
Snimka: Božica Valenčić

istoj lokaciji sagraditi vilu s perivojem, tih je godina prodavala svoju zemlju u Industrijskoj četvrti kao gradilišta,²⁰ a 1927. godine kupila je veliku jednokatnicu u Županijskoj ulici br. 5.²¹

Početakom tridesetih godina ponovno se udala — za austrijskog baruna Wesselyja.²² Dokumenti iz tog doba kazuju o konfliktu Pauline Hermann s okolinom: njeni rođaci pokrenuli su 1931. godine postupak kojim se tražilo da joj se oduzme pravo raspolaganja imovinom "radi rasipnosti".²³ Postupak je obustavljen 1934. godine, na temelju uvjerenja bečke komisije,²⁴ ali sredina i njeni bližnji nisu joj prestali osporavati navike i sklonosti: 1936. godine određena je gradska komisija koja je pregledala njenu vilu, odredila raskušivanje, a razmatrala je i o njenom smještaju u nekakav "zavod".²⁵ Sljedeće, 1937. godine provedena je javna dražba nekretnina Pauline Hermann i glavnina je tada rasprodana,²⁶ a njezine kćeri baštinile su ostatak.²⁷

Paulina Hermann umrla je 9. veljače 1938. godine u Osijeku.²⁸ Povodom njene smrti u osječkim novinama objavljena su sljedeća dva natpisa:

"Smrt barunice Pauline Wessely rođ. Lobe. Sinoć u 10,⁴⁵ sati umrla je nakon duljeg teškog bolovanja gđa Paulina barunica Wessely, rođena Lobe, bivša supruga veletršca Hermanna iz Osijeka, koji je godinama bio senioršef najstarije osječke špecerajsko-kolonijalne trgovine F.S. Thürnera sin, u starosti od 81 godine. Pokojnica je kći uvažene novogradišćanske industrijalne obitelji Lobe, koji su godinama imali pivovaru i druga poduzeća. Bila je vrlo inteligentna žena, te se je po smrti prvoga supruga Hermanna pred par godina udala za austrijskog baruna Wessely-a, koga je također preživjela. Naročito je bila velika prijateljica životinja, te je imala cijelu zbirku mačaka, pasa, golubova i drugih domaćih životinja. A kraj tih i jednoga lava, koji je već više puta bio na dražbi radi poreznih dugova,

20. Godine 1927. prodala je zemljište na kome je sagrađeno 87. kuća. Usp.: Historijski arhiv u Osijeku, Gradsko poglavarstvo, Političko-gospodarski odjel, 32482/1927.
21. Kuća je do tada bila u vlasništvu njezine braće Miroslava i Rikarda Lobe (od 1919. godine), a ranije je pripadala porodici Blau. Usp.: Zemljišno—knjižni ured Općinskog suda u Osijeku, K.O. Osijek, z.k. uložak 2058. Ova reprezentativna katnica, sagrađena 1864.- 1865. godine, nalazi se u najstrožem središtu Gornjeg grada — u neposrednoj blizini glavnog trga, Župne crkve sv. Petra i Pavla, županijske zgrade i Kazališta. U prizemlju su lokali, a na katu veliki stan. Danas je zamjetno devastirana u unutrašnjosti, napose pregrađivanjem za više stanara na katu.
22. Ne znamo točno kada. U dokumentaciji Gradskog poglavarstva zabilježena je prvi put 1934. godine kao "barunica Wessely". Usp.: Historijski arhiv u Osijeku, Gradsko poglavarstvo, Uredbeni zapisnici, 1927., 1934. U Gradskom adresaru iz 1934. godine navedena je kao "Herman—Wessely barunica Paulina, veleposjednica", dok je 1931. godine u telefonskom imeniku "Paulina Hermann". Usp.: Adresar grada Osijeka. — Osijek, 1934., 128.; Telefonski imenik. — Zagreb, 1931., str. 205.
23. Zemljišno—knjižni ured Općinskog suda u Osijeku. K.O. Osijek, z. k. uložak br. 2380., 2058.
24. Isto.
25. Historijski arhiv u Osijeku, Gradsko poglavarstvo, Političko-gospodarski odjel, 57204., 58127., 57273., 33413./1936.
26. Radi dugovanja 125.000 dinara Prvoj hrvatskoj štedionici u Zagrebu oglašena je javna dražba njenih nekretnina 15. listopada 1937. godine. Sačuvana je opsežna dokumentacija o ovoj dražbi, s popisom velikog broja livada i oranica, uglavnom na Brijestu, a početna cijena za sveukupne navedene nekretnine bila je 833.515 dinara. Usp.: Historijski arhiv u Osijeku, Gradsko poglavarstvo, Političko-gospodarski odjel, 36439/1940.
27. Kuću u Županijskoj ulici 5. kupio je tada njen brat Miroslav Lobe. Zemljišno—knjižni ured Općinskog suda u Osijeku, K.O. Osijek, z.k. uložak br. 2380., 2058.
28. Pokopana je na osječkom Groblju sv. Ane u vlastitu grobnicu. Grobnice danas nema. U pogrebnom poduzeću rečeno nam je da je u grobnici bila pokopana samo ona, da su na nadgrobnom spomeniku bile, osim imena, godina rođenja 1860. i godina smrti 1938., da nije imao tko plaćati pristoju, te da je nadgrobni spomenik uklonjen (uništen?), a grobnica prodana.

Sl. 6.

Paulina Lobe, oko 1880. godine
nepoznati fotograf, Zbirka Natalije Knobloch, Zagreb

ali ga niko nije htio kupiti. Ta njezina ljubav za životinje ju je u posljednje godine, kraj nekih neuspjelih spekulacija i procesa, zabacila u financijsku krizu, radi koje se je otuđila od javnosti, u kojoj je nekad za života svojega prvog supruga Hermanna igrala vidnu ulogu. Sa njome grad Osijek gubi jednu staru tradicionalnu društvenu figuru, kojih je svaki dan manje u sadašnjosti, koja te zastarjele tipove više i ne razumije. Sprovod je sutra popodne u 3 i po sata, te kreće iz kuće žalosti — Županijska ul. br. 5. Pokoj joj vječni! Pokojnicu oplakuju dvije kćeri".²⁹

"Paulina Hermann preudana barunica Wessely rođ. pl. Lobe umrla je u srijedu navečer u 10,¹⁵ sati nakon teške bolesti u 82. godini života. Pokojnica je bila nekada vrlo imućna građanka. U sadanjoj Industrijskoj četvrti posjedovala je 240 jutara zemlje i veliki dvorac na Vinkovačkoj cesti. Kasnije je jedan dio njezine zemlje parceliran i pretvoren u gradilišta, a pokojnici je ostalo 100 jutara zemlje i dvorac s raznim zgradama, u kojima je vlasnica dopustila sirotinji da stanuje. Od većine tih stanara nije tražila nikakve stanarine, a i ostali su joj plaćali samo minimalnu najamninu. Pokojnica je i inače mnogo pomagala sirotinju, naročito, dok je bila u boljim materijalnim prilikama tako da nijedan prosjak ili siromah nije otišao od nje praznih ruku. Gđa Hermann je bila poznata i kao velika ljubiteljica životinja. Umrla je u svojoj kući u Županijskoj ulici, odakle će biti sahranjena danas u 3³⁰ sati popodne na rkt. groblju sv. Ane u Gornjem gradu. Pokojnicu oplakuju dvije kćeri Friderika Lojbner, udova majora, i Anđela Hermann te brat Miroslav pl. Lobe, veleposjednik i inustrijalac iz Nove Gradiške. — Počivala u miru!"³⁰

Sl. 8. Angelina Hermann, oko 1900.
K. u. k. Hof-u. Kammerphotograph C. Pietzner, Beč
— Zbirka Natalije Knobloch, Zagreb

Sl. 7
Friderika Miroslava Hermann-Loibner, oko 1900.
K. u. k. Hofphot. Atelier Kosel, Beč
— Zbirka Natalije Knobloch, Zagreb

29. Jugoslavenska zastava (Osijek), 8/1938., br. 40(10.2.), str. 3.
30. Hrvatski list, 19/1938., br. 41(11.2), str.9.

Sl. 9.

Kuća u Županijskoj br. 5. u Osijeku, 19. st.; zapadno pročelje
snimio Krešimir Lendić

Sl. 10.

Kuća u Pejačevićevoj br. 11. u Osijeku, 19. st.; sjeverno i zapadno pročelje;
snimio Krešimir Lendić

Preostalu imovinu Pauline Hermann naslijedile su njene kćeri — Friederika Hermann, udata Löibner i Angelina Hermann,³¹ a one su 1939. godine baštinile i zamjetnu imovinu Miroslava Lobe, majčinog brata iz Nove Gradiške,³² koji je te godine umro bez izravnih potomaka.³³ Dio njegove imovine bile su i dvije kuće u Osijeku: kuća br. 1. na glavnom gornjogradskom trgu,³⁴ i kuća br. 5. u Županijskoj ulici.³⁵ Budući da su kćeri Pauline Hermann već ranije, nakon očeve smrti, naslijedile očevu imovinu (između ostalog veliku uglovnu prizemnicu u Pejačevićevoj ulici br. 11.), krajem tridesetih godina, nakon majčine i ujakove smrti, posjedovale su zamjetne nekretnine u Osijeku — veliku vilu u Industrijskoj četvrti i nekoliko markantnih stambeno-poslovnih zgrada u najužem središtu Gornjeg grada. Nakon Drugog svjetskog rata, 1945. godine, sve navedene nekretnine su konfiscirane i kćerima Pauline Hermann preostala je samo pokretna imovina.³⁶ One su ubrzo potom odselile u Zagreb,³⁷ a u Osijeku nastavlja živjeti samo legenda o njihovoj ekscentričnoj majci — o "Mačkamami", čiji lik se tijekom nadolazećih desetljeća, sve do naših dana, identificira s istoimenom vilom u Industrijskoj četvrti.

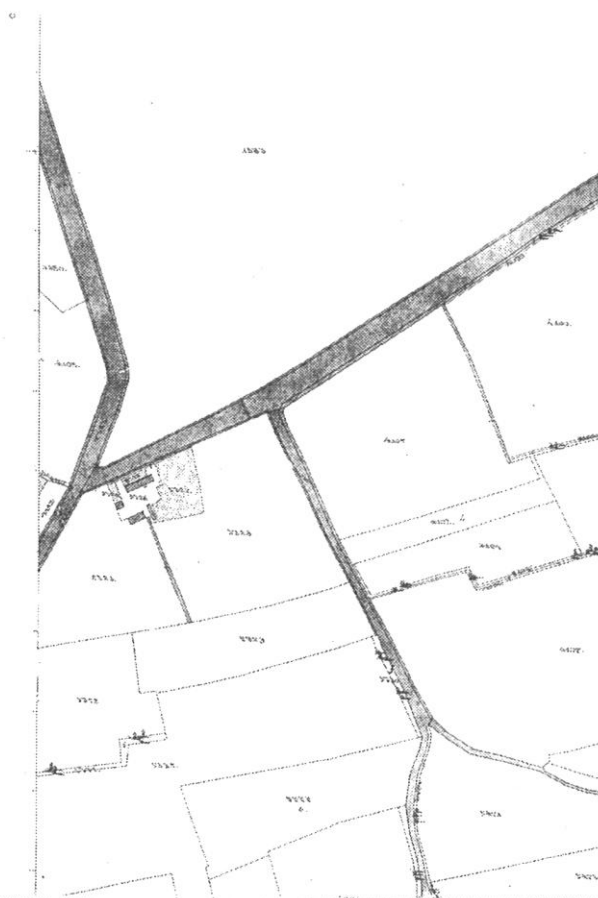
PODACI O VILI PAULINE HERMANN U OSIJEKU

a) Položaj

U Osijeku, u dijelu grada nazvanom Industrijska četvrt, na spoju Drinske ulice i Vinkovačke ceste, nalazi se zgrada s ostacima nekadašnjeg perivoja, koju Osječani nazivaju "dvorac Mačkamama". U postojećem stanju, danas, tek je ostatak nekad znatno većeg kompleksa zgrada i perivoja, koji na tom prostoru kontinuiraju od sredine 19. stoljeća.

Najstariji poznati pokazatelj o ovoj lokaciji je katastarska karta Osijeka iz 1863. godine koja pokazuje da je tada situacija bila bitno različita: na mjestu današnje jednokatne vile je pet pravokutnih, po veličini nejednakih zgrada, okruženih poljoprivrednim površinama.³⁸ Prikazani kompleks zgrada kazuje da se ondje tada nalazio majur (pustara),³⁹ a po namjeni bile su to različite gospodarske, upravne i stambene zgrade raspoređene uokolo velikog dvorišta i okružene oranicama.

-
31. Od starijih sugrađana doznajemo da su krajem tridsetih godina obje stanovale u očevoj kući u Pejačevićevoj ulici br. 11., te da ni jedna od njih nije imala djece (Angelina Hermann nije se ni udavala).
 32. Miroslav pl. Lobe, veleindustrijalac umro je u Novoj Gradiški 26. siječnja 1939. godine u 77.-oj godini života. Usp.: Sjev. Lloyd (Osijek), 2/1939., br. 5., str. 10.
 33. Time su baštinile svu imovinu s majčine strane - djedovinu obitelji Lobe iz Nove Gradiške.
 34. Zemljišno-knjižni ured Općinskog suda u Osijeku, K.O. Osijek, z.k. uložak 5736.
 35. Miroslav Lobe upisan je 25. svibnja 1938. godine kao vlasnik kuće u Županijskoj ulici br. 5. Usp.: Zemljišno—knjižni ured Općinskog suda u Osijeku, K.O. Osijek, z. k. uložak 2058.
 36. Zemljišno-knjižni ured Općinskog suda u Osijeku, K.O. Osijek, z.k. uložak br. 5736. i 5739.
 37. Od gđe. Natalije Knobloch saznali smo da su obje kćeri Puline Hermann dospjele u logor nakon završetka Drugog svjetskog rata, a za to vrijeme otuđena je sva njihova pokretna imovina u Osijeku. Nakon povratka iz logora živjele su u svojoj kući u Zagrebu. Starija — Friederika (Miroslava) umrla je u srpnju 1958., mlađa — Angelina (Ella) u rujnu 1974. godine, i obje su pokopane u Zagrebu.
 38. Uprava za geodetske i katastarske poslove Općine Osijek, Zbirka starih karata, "Osijek sastoji od razdjeljah unutarjeg, Dolnji, Gornji, Novi-Grad i Tvrđa 1863."
 39. Gospodarske komplekse zgrada — majure, uokolo Osijeka tradicionalno nazivaju pustarama.

Sl. 11. Katastarski plan Osijeka, 1863., Uprava za geodetske i katastarske poslove Općine Osijek, Zbirka starih karata

Slijedeća katastarska karta iz 1899. godine, prikazuje nepromijenjeno stanje — iste zgrade i situaciju kao i 1863. godine.⁴⁰ Promijenjenu, djelomice i danas postojeću situaciju vidimo na katastarskoj karti iz 1965. godine.⁴¹

b) Vlasnici

Najstarije podatke o vlasnicima majura nalazimo u starim zemljišnim knjigama, no tek počev od 1885. godine:⁴² te godine upisan je dotadašnji vlasnik majura (kao i velikih poljoprivrednih površina uokolo) "Ivan Hermann iz Osijeka",⁴³ te promjena vlasništva u korist "Dra-gutina Hermanna i Pauline Hermann, rođene Lobe", oboje iz Osijeka.⁴⁴

40. Uprava za geodetske i katastarske poslove Općine Osijek, Zbirka starih karata, "Slobodni grad Osijek reamb. god. 1899."

41. Uprava za geodetske i katastarske poslove Općine Osijek, Katastarski plan Osijeka iz 1965. godine

42. Do tada su podaci vođeni u gruntovnim napisnicama, no nije poznato gdje se nalaze gruntovni napisnici za cijeli Osijek, ni da li su uopće sačuvani.

43. Zemljišno-knjižni ured Općinskog suda u Osijeku, K.O. Osijek, z.k. uložak br. 2380. (stari broj)

44. Isto. Dotadašnjem vlasniku i njegovoj ženi Mariji Herrman upisano je pravo doživotnog uživanja.

Godine 1901. upisani su novi vlasnici - Dragutin i Paulina Lobe, iz Nove Gradiške,⁴⁵ a 1921. godine upisana je kao jedina vlasnica majura i najvećeg dijela parcela "Paulina Hermann, rođena Lobe"⁴⁶ Godine 1931. pokrenuli su rođaci protiv nje postupak oduzimanja posjeda "radi rasipnosti", što nije realizirano,⁴⁷ ali je vjerojatno bilo opravdano budući da je sudskom odlukom, radi dugova, 1937. godine glavnina njenog posjeda rasprodana na javnoj dražbi.⁴⁸ Tada je prodan veći dio njenih nekretnina, ali ne i kompleks vile koji je, nakon dražbe, pripao njenim kćerima — "Angelini Hermann i Frideriki Löibner, rođenoj Hermann".⁴⁹ Godine 1945. njihov je posjed upisan kao državno vlasništvo.⁵⁰

c) Majur (druga polovina 19. stoljeća do 1922. godine)

Na katastarskim kartama iz 1863. i 1899. godine na mjestu današnje vile vidimo majur. Sastojao se od pet zgrada pravokutnog tlocrta, nejednake veličine, raspoređenih uokolo prostranog središnjeg dvorišta. Danas nije moguće sa sigurnošću utvrditi koje su namjene bile svaka od tih zgrada, da li su sve bile zidane ili su pak neke od njih bile od prijesne cigle ili drva, te da li su sve bile prizemnice. Budući da je majur porušen, o njemu možemo zaključivati usporedbom sa sačuvanim postojećim istorodnim kompleksima u okolici Osijeka iz druge polovine 19. stoljeća:⁵¹ formiran je na području nekadašnjeg veleposjeda porodice Adamović nakon 1848. godine, sadržavao je zgrade gospodarsko-upravno-stambenog karaktera, bio je nukleus pripadajućih poljoprivrednih površina, nalazio se na osami nadomak Osijeka, bio je zasebna organizirana cjelina, povezan putovima s gradom.

Majur je dala srušiti 1922. godine tadašnja vlasnica Paulina Hermann. Ovu odluku tumačimo važnim promjenama i za majur novim okolnostima, nastalim nakon Prvog svjetskog rata, kada je osječka Gradska uprava odlučila širiti grad južno od željezničke pruge, a novom urbanizacijom obuhvaćeno je i područje majura: majur nije više bio na osami već se u novim urbanističkim okolnostima našao u urbanom gradskom tkivu, u njegovoj jugozapadnoj rubnoj zoni. Paulina Hermann iskoristila je nove mogućnosti, a najvjerojatnije je morala i udovoljiti novim urbanističkim uvjetima. Stoga je majur dala srušiti i na njegovu mjestu sagraditi reprezentativnu vilu s perivojem.⁵²

45. Isto

46. Zemljišno-knjižni ured Općinskog suda u Osijeku, Zbirka dokumenata, br. 2247.

47. Zemljišno-knjižni ured Općinskog suda u Osijeku, K.O. Osijek, z.k. uložak br.2380.

48. Historijski arhiv u Osijeku, Gradsko poglavarstvo, Političko-gospodarski odjel, 36439/1940.

49. Zemljišno-knjižni ured Općinskog suda u Osijeku, K.O. Osijek, z.k. uložak br. 2380.

50. Zemljišno-knjižni ured Općinskog suda u Osijeku, K.O. Osijek, z.k. uložak br. 5739.

51. O ovom tipu arhitekture nema u nas stručne literature, no velik je broj sačuvanih majura u okolici Osijeka u kojima su suvremeni način života i nove namjene izmijenili izvornost, ali su objekti uglavnom sačuvani i mogu poslužiti za analizu i komparacije.

52. Istodobno, Paulina Hermann prodala je okolno zemljište prema sjeveru kao parcele na kojima je postupno izrastalo novo gradsko područje — nazvano Industrijska četvrt.

53. O tome svjedoči nekoliko pokazatelja: projekt za novu vilu naslovljen je kao "dogradnja", a na njemu se također (u nacrtima podruma i prizemlja) jasno razaznaje ishodišni korpus zadržane starije zgrade, oblika izduženog pravokutnika, orjentiranog širim stranicama u smjeru sjever—jug.

Prilikom rušenja majura ipak nisu srušene sve zgrade: jedna od pet koje su ucrtane na katastarskim kartama, ona krajnje jugozapadna, nije srušena u cijelosti: uklonjen je krov, a veći dio inkorporiran je u novopodignutu vilu.⁵³ Inkorporiranom starijem majurskom objektu zadržan je samo njegov korisni konstrukcijski habit, a u cijelosti su poništene prostorne i formalne osobine. Unatoč tome, kao ostatak, svjedoči o prvoj fazi graditeljskog razvitka i najstariji je dio postojeće zgrade budući da potječe iz šezdesetih godina 19. stoljeća.

d) Vila (dokumentacija od 1922. do 1927. godine)

Paulina Hermann dala je srušiti majur i sagraditi na istoj lokaciji novi kompleks s perivojem 1922. godine. Treba naglasiti da je pri tom, unatoč djelomičnom zadržavanju jedne od starijih majurskih zgrada, na istom mjestu ostvaren novi, po karakteru i formalnim karakteristikama, posve različit ansambl.

O gradnji zgrade iz 1922. godine sačuvana je srazmjerno iscrpna dokumentacija u Historijskom arhivu u Osijeku: pisana dokumentacija u svezi gradnje i, svakako najvrednije, izvorni nacrti za zgradu — tlocrti prizemlja i kata, te poprečni presjek i sjeverno pročelje, sve u mjerilu 1 :100.⁵⁴

Projekte za novu, veliku samostojeću jednokatnicu Pauline Hermann izradio je građevinski inženjer Struppi, odnosno njegova tvrtka "Struppi i komp. — inženjersko i građevno poduzeće" iz Osijeka.

Do kraja 1922. godine izrađeni su nacrti i pribavljena je sva potrebna dokumentacija. Tvrtka Struppija počela je graditi kuću 1923. godine i uglavnom je završila radove iste godine, s tim da je naredne 1924. godine izradila projekte i realizirala još jednu mansardnu sobu na tavanu.

Tijekom 1926. i 1927. godine, obraćala se Paulina Hermann i dalje Građevinskom uredu Gradskog poglavarstva: tražila je odobrenje za podizanje ograde i dogradnju drvavnice, ali za te radove nisu sačuvani nacrti.⁵⁵ Nema sumnje, bili su to završni radovi i administrativna procedura kojima je završen veliki graditeljski poduhvat.⁵⁶ Nakon 1927. godine Paulina Hermann nije se više ni jednom obratila Gradskom poglavarstvu u svezi građenja na svom posjedu, što znači da je u razdoblju od 1922. do 1927. godine završila s gradnjom i uređenjem svoje nove vile. Nema dvojbe, u to vrijeme uređen je i prostrani hortikulturni kompleks uokolo vile, no kako ti radovi po odnašnjim propisima nisu iziskivali posebnu dozvolu, o tom perivoju nema sačuvane dokumentacije među spisima Gradskog poglavarstva.

Sačuvani projekti Struppija ("Nacrti vrhu dogradnje I. kata kuće br. 2 na vojničkom putu u g.g. Osijeku vlasništvo Gje. Paula Hermann") omogućuju analizu same građevine:⁵⁷ u tlocrtu je izduženo pravokutna, dužim stranicama orijentirana u smjeru sjever—jug, s tim da joj je sjeverno pročelje oblikovano kao glavno, a južno kao dvorišno pročelje.

54. Historijski arhiv u Osijeku, Gradsko poglavarstvo, Političko-gospodarski odjel, 39658/1927.

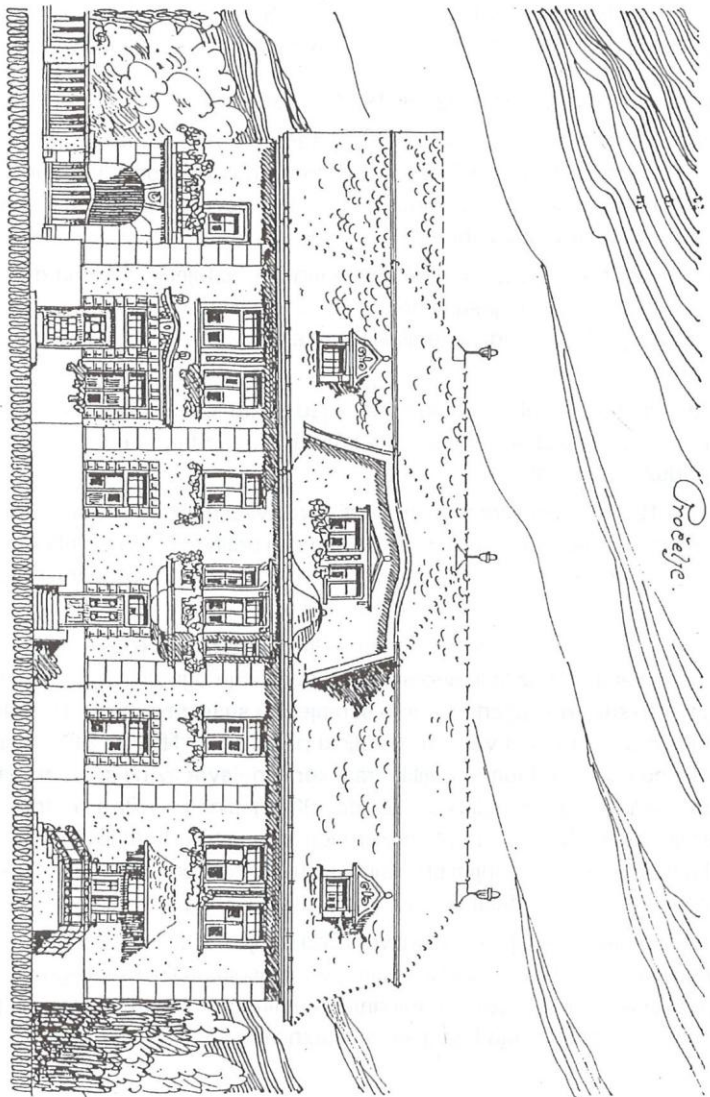
55. Historijski arhiv u Osijeku, Gradsko poglavarstvo, Političko-gospodarski odjel, 3419., 10482., 19126., 25096., 33166., 43439 / 1926.

56. Historijski arhiv u Osijeku, Gradsko poglavarstvo, Političko-gospodarski odjel, 39658/1927.

57. O položaju nove vile (situaciji) zaključujemo iz katastarske karte, jer nije posebno prikazana na nacrtima. Parcela je i dalje na spoju dviju prometnica (Vinkovačke ceste i Vojničkog puta, danas Drinske ulice), a novopodignuta vila odmaknuta je u odnosu na obje ceste 20-30 m.

vrhu Dogradnje I. kata kuće br. 2. na vojničkom
 putu u g. g. Osljecku ustranice Gje. Paula Herrmann.

pc
 dc

Mjerilo: 1:100.

OTO STRUPPI I KOLAR
 INŽENJERSKI I GRAĐEVINARSKI
 P. HERRMANN

© Osljecka 29. rujna 1922.

Sl. 12.

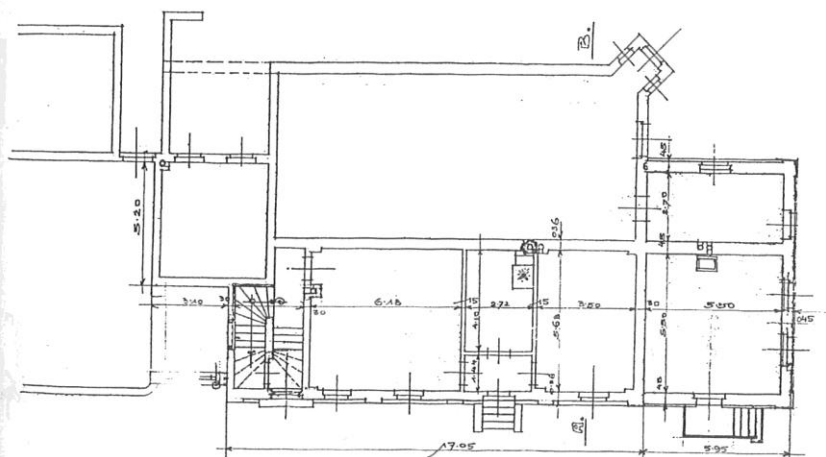
"Nacrti vrhu dogradnje I. kata kuće br. 2 na vojničkom putu u g. g. Osljecku
 vlasništvo Gje. Paula Herrmann", Oto Struppi i Kolar, Osljeck, 29. rujna 1922., Pročelje — Historijski arhiv u Osljecku

Projekt glavnog pročelja prikazuje jednokatnicu s impozantnim mansardnim krovom. Pročelje je koncipirano asimetrično, što je nesumnjivo posljedica zadržavanja starije majurske zgrade u supstrukciji, ali je projektant u ukupnoj kompoziciji ipak uspio ostvariti ravnotežu. Vertikalna os simetrije izražena je samo u zoni potkrovlja, zidanim istakom sa četverokrilnim prozorom. Pročelje nije u cijelosti u istoj ravnini jer je neveliki segment, krajnji istočni ugao, neznatno uvučen; on je u prizemlju trijem rastvoren s dvije strane polukružnim lukovima, a u zoni kata povrhnjega je nevelika terasa. Zidni plašt većeg dijela pročelja razdijeljen je po vertikali lezenama izvedenim u punoj visini prizemlja i kata u formi klesanaca, dok raščlambe u vodoravnom smjeru nema, odnosno nema razdjelnog vijenca između prizemlja i prvog kata. Između lezena je pet nejednakih polja unutar kojih su perforirani prozori i vrata, usuglašeni zajedničkim osima po visini. U parternoj zoni su tri vrata, u odnosu na razinu tla međusobno na različitoj visini: krajnja istočna su na razini tla, srednja su povišena za nekoliko stuba kao i krajnja zapadna vrata. Pred zapadnim vratima je dvokrako stubište, a povrhnjega vrata je nadstrešnica. Prozori u prizemlju uokvireni su klesancima. Iznad srednjih vrata, u zoni prvog kata, je trostrani erker s tri prozora. Prozori u zoni kata dvokrilni su i jednake veličine kao i u prizemlju, ali nemaju naglašene doprozornike. Osim već spomenute središnje istake sa četverokrilnim prozorom, u zoni krovišta su još dva manja krovna prozora.

Raspored unutrašnjeg prostora spoznatljiv je iz tlocrta prizemlja, kata i krovišta, te iz poprečnog presjeka.

Nacrt
 vrhu dogradnje I. kata kuće br. 2, na vojničkom putu.
 u.g.g. Osijeku vlasništvo Gje. Paula Hermann.

Tlocrt prizemlja.

Mjerilo 1:100.

Osijek, 29. rujna 1922.

OTTO STRUPI I KOMP.

Pauline Kirin

Sl. 13.

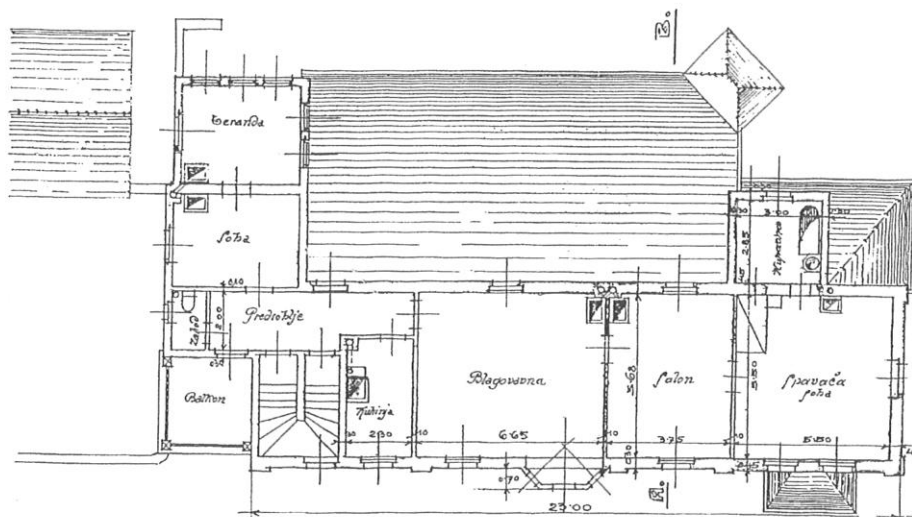
"Nacrti vrhu dogradnje I. kata kuće br. 2 na vojničkom putu u g.g. Osijeku vlasništvo Gje. Paula Hermann", Otto Strupi i komp., Osijek, 29. rujna 1922., Tlocrt prizemlja. — Historijski arhiv u Osijeku

Na tlocrtu prizemlja nisu naznačeni sadržaji prostorija. Uz trijem, smješten krajnje istočno, prva krajnja vrata vode u prostor stubišta. Srednja ulazna vrata vode u predsoblje s vjetrobranom iz kojeg lijevo i desno vode vrata u dvije prostorije od kojih je istočna nešto veća od zapadne. Krajnja zapadna vrata izvana vode u kvadratnu prostoriju. Iza ovih uličnih prostorija, s dvorišne strane su odvojene prostorije sa zasebnim ulazima: jedna velika prostorija s ugaonim pravokutnim aneksom na kome su tri prozora, dok je cijeli južni zid bez otvora. U ovu prostoriju ulazilo se sa zapadne strane, vratima izravno izvana i kroz neveliku prostoriju uz nju, također sa zapadne strane. U istočnom dijelu prizemlja zgrade su dvije nevelike prostorije u koje se ulazilo s dvorišne strane. Šteta što na nacrtu nisu označeni sadržaji ovih prostorija, stoga možemo nagađati o njihovoj namjeni. Budući da su međusobno izrazito odijeljenje, može se pretpostaviti da su bile poslovni prostor, napose golema prostorija s dvorišne strane, koja je izvedena samo u prizemlju i povrh nje je jednoslivno krovšte.

Tlocrt
 vrhu dogradnje I. kata kuće br. 2 na vojničkom putu
 u g.g. Osijeku vlasništvo Gje. Paula Hermann.

Fioert I. kata.

OTO STRUPI I KOMP.
 INŽENJERSKI KADROVI

Pauline Hermann

Mjerilo 1:100.

Osijek, Rujan 29. 22.

Sl. 14. "Nacrt vrhu dogradnje I. kata kuće br. 2 na vojničkom putu u g.g. Osijeku vlasništvo Gje. Paula Hermann", Otto Strupi i komp., Osijek, 29. rujna 1922., Tlocrt I. kata.— Historijski arhiv u Osijeku

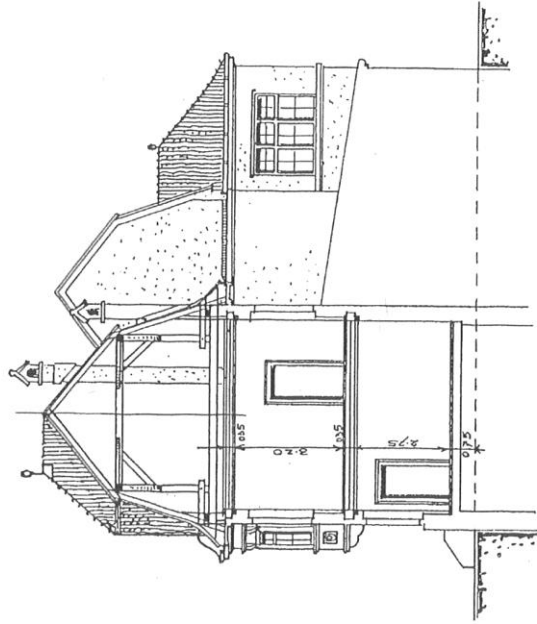
Tlocrt kata pokazuje, prije svega, da je korisni stambeni prostor kata znatno manji u odnosu na prizemlje: izostaje površina velike dvorišne prizemne prostorije i stoga tlocrt kata ima razvedeni nepravilni trokrilni oblik. Ujedno, na ovom su nacrtu zabilježeni sadržaji. Do

Nacrč

vrhu dogradnje I. kata kuće br. 2 na
vojničkom putu u gg. Osijeku vlasništvo
Gje. Paula Hermann.

Projekt: A-B.

OTO STRUPI I KOMP.
INGENJERSKO I GRAĐEVNO PUGLAZIJE.

Skizica 1:100.

Pauline Hermann

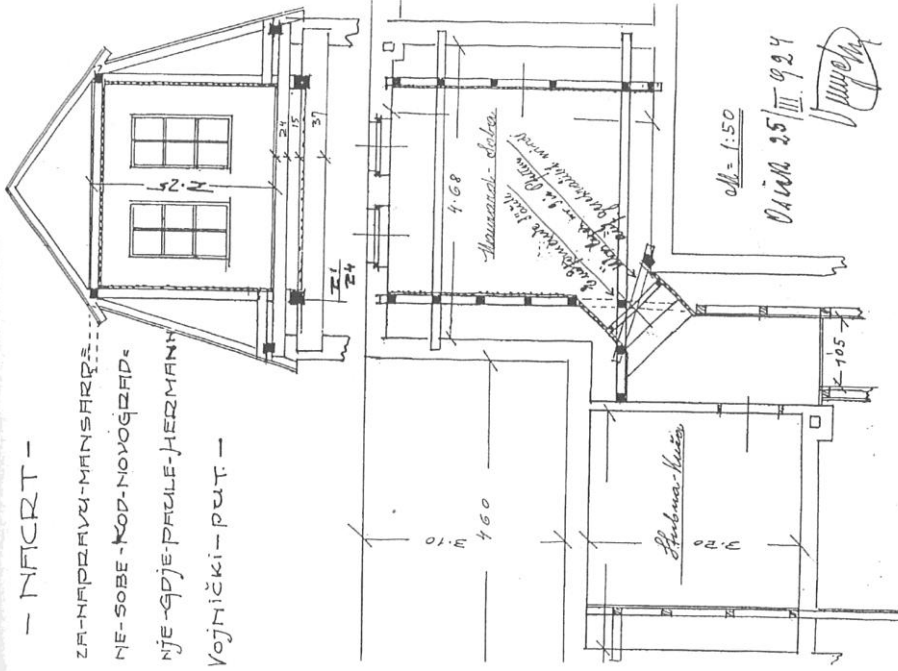
Projekt: 29. Trzgom 1922.

Sl. 15.

"Nacrt vrhu dogradnje I. kata kuće br. 2 na vojničkom putu u g.g. Osijeku vlasništvo Gje. Paula Hermann", Otto Strupi i komp., Osijek, 29. rujna 1922., Presjek — Historijski arhiv u Osijeku

- NACRT -

ZANAPRAVU MANSARDNE
NE-SOBE KOD NOVOGRADNE
NJE-GDJE PAULE HERMANN
VOJNIČKI PUT -

Sl. 16.

"Nacrt za napravu mansardne sobe kod gdje. Paule Hermann Vojnički put", Otto Strupi i komp., Osijek, 25. III. 1924., — Historijski arhiv u Osijeku

ulice, gledano s istoka, najprije je ugaona terasa, a uz nju stubište koje na katu vodi u usko i izduženo predsoblje. Iz njega se ulazi u malu pravokutnu, do ulice smještenu, kuhinju i u prostranu blagovaonicu koja zaprema središnji dio zgrade. Iz blagovaonice ulazi se u salon, a iz salona u spavaonicu i kupaonicu. Još jedna soba na katu je u istočnom dijelu kuće, i u nju se ulazi iz predsoblja, a na ovu sobu nastavlja se prema dvorištu prostrana veranda.

Potkrovlje je također uređeno za stanovanje. Do njega vodi isto stubište koje vodi i na kat. Prvim projektom obuhvaćen je samo središnji dio potkrovlja, dok je naknadno 1924. godine uređena i jedna sobica u jugoistočnom kutu mansarde.

Pregledom danas postojeće zgrade "Mačkamame" i usporedbom s nacrtima iz 1922. i 1924. godine zaključujemo da prilikom gradnje nije bitno odstupljeno od projekata — što je važno, jer nacrti pokazuju izvorno stanje ovog objekta. U nadolazećem vremenu, napose nakon nacionalizacije 1945. godine, zgrada je zamjetno ispregrađivana u interijeru, te devastirana smjenjivanjem najrazličitijih, od reda neprimjerenih sadržaja.⁵⁸

e) Interijeri vile

O izgledu interijera vile u vrijeme kada je u njoj živjela Paulina Hermann nema sačuvane dokumentacije — nije poznata ni jedna fotografija. Ipak, o opremi vile doznajemo ponešto, budući da se dio namještaja koji se nekada u njoj nalazio čuva u Muzeju Slavonije u Osijeku.⁵⁹ To su dvije luksuzne salonske garniture za sjedenje, te jedan stolić i sjedalo za dvoje.⁶⁰ Obje garniture su historicističke, s kraja 19. stoljeća. Jedna od njih je u stilu pseudo Louisa XVI.-og i sadrži stol, četiri stolca, dva naslonjača, sof i konzolni stolić sa zrcalom. Izrađena je iz drva, tokarenog i rezbarenog, obojenog sivkasto-bijelom bojom s pozlatom. Presvlake na pojastučenim dijelovima su recentne i ne pripadaju namještaju. Garnituru je izradila bečka tvornica "Portois & Fix" krajem 19. stoljeća.⁶¹

58. O graditeljskim zahvatima na vili Pauline Hermann nakon 1945. godine nema pisane dokumentacije. Posljednji zapis o radovima na zgradi nalazimo 19. kolovoza 1940. godine: tada je izdana građevinska dozvola Leibner Frideriki i Hermann Angeli da izmijene tri ulična prozora te da izvedu adaptacije; gradnju je izveo zidarski majstor Nikola Korošić. Usp. : Historijski arhiv u Osijeku, Gradsko poglavarstvo, Političko—gospodarski odjel, 43458/1940.

59. U Knjizi inventara Odjela umjetničkog obrta zabilježeno je da je namještaj otkupljen od Jelke Bodiš 1961. godine za 100.000 dinara, te da potječe "iz Osijeka, iz dvorca "Mačkamama". Usp. : Muzej Slavonije u Osijeku, Knjiga inventara, Umjetni obrt, I., 1-873., inv. br 551.- 554., str. 130.-138.

60. Obje garniture posudio je Muzej 1988. godine Općinskoj skupštini Osijek "za uređenje svečanih prostorija Predsjedništva." Namještaj se od tada nalazi u zgradi br. 2. na glavnom gornjogradskom trgu — u središnjem salonu na katu. Usp. : Muzej Slavonije Osijek, Zbirka isprava, Revers od 17. studenog 1988.

61. Bečka tvornica "Portois & Fix" osnovana je 1881. godine, izrasla je iz manufakturne radionice Johana Fixa, osnovane 1842. godine. Izradivala je namještaj, ali je i opremala vile, dvorce, kuće i poslovne prostore. Usp. : Industrie-Compas (Beč), 1922., Band II., str. 2178

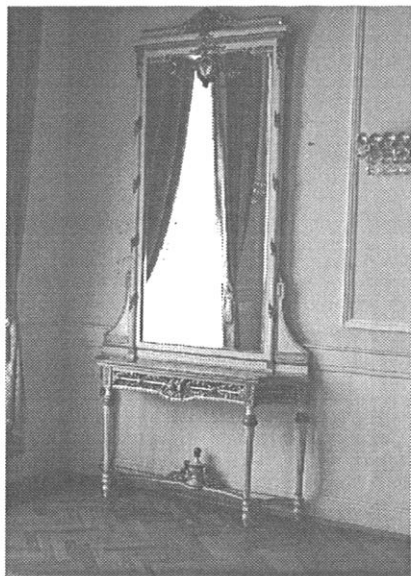
Sl. 17.

Salonska garnitura (dio), 19. st., pseudo Louis XVI.,
Beč, Tvrтка Portois & Fix. — Muzej Slavonije u Osijeku
snimio Krešimir Lendić

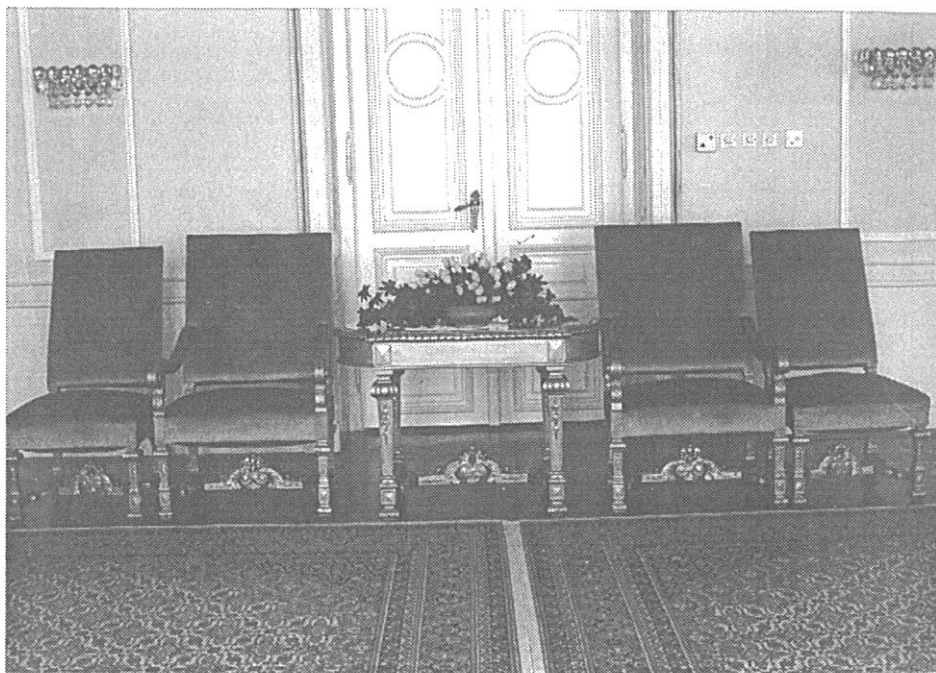
Sl. 18.

Salonska garnitura (dio), 19. st., pseudo Louis XVI.,
Beč, tvrtka Portois & Fix. — Muzej Slavonije u Osijeku
snimio Krešimir Lendić

Sl. 19. Salonska garnitura (dio), 19. st., pseudo Lois XVI., Beč, tvrtka Portois & Fix. — Muzej Slavonije u Osijeku snimio Krešimir Lendić

Druga garnitura je pseudobarokna i sadrži stol te četiri naslonjača. Izrađena je iz rezbarenog pozlaćenog drva, a stol je s mramornom pločom. Presvlaka na pojastučenim sjedalima i naslonima recentna je i ne pripada namještaju.

Sl. 20. Salonska garnitura, 19. st., pseudobarok. — Muzej Slavonije u Osijeku snimio Krešimir Lendić

Budući da namještaj potječe s kraja 19. stoljeća,⁶² a vila je sagrađena znatno kasnije, očigledno namještaj nije namjenski kupljen za nju već je donesen s neke druge lokacije.⁶³ Na temelju spoznaja o prošlosti zgrade, te o njenoj strukturi (rasporedu prostorija), zaključujemo da se sačuvani namještaj Pauline Hermann nalazio u salonu na prvom katu vile (piano nobile). Sudeći po formalno-stilskim osobinama namještaja, salon je bio uređen u duhu eklekticizma s kraja 19. stoljeća.

Sačuvane salonske garniture samo su dio opreme vile Pauline Hermann i ne mogu nam danas u punom svjetlu oživjeti ambijent vile u kojoj je ona provodila zadnje godine života sa svojim brojnim životinjama, u prvom redu s mačkama, no ipak svjedoče o njenom ukusu i predstavljaju raritetni ostatak njene bogate imovine.

UMJESTO ZAKLJUČKA

Postojeća zgrada "Mačkamame" spomenik je kulture, vrijedan u povijesti arhitekture Osijeka. Prema tipologiji, pripada u red vila prigradskog karaktera.⁶⁴ Sagrađena je približno istodobno kada i veći broj gradskih vila u osječkom Gornjem gradu - potezi vila u Reisnerovoj, Zagrebačkoj i Krežminoj ulici. Ranije su u gradu postojale dvije starije vile: vila upravitelja Union - paromlina, na uglu Radićeve i Reisnerove ulice, te vila upravitelja vlastelinstva grofa Pejačevića u Retfali. Vila Pauline Hermann jedina je vila prigradskog tipa u Osijeku, a u vrijeme kad je građena (početkom 20.-ih godina ovog stoljeća) po veličini parcele, odnosno kompleksa, bio je veći u Osijeku samo dvorac Pejačević u Retfali. Uređenjem vile s perivojem na jugozapadnoj periferiji grada ostvarila je Paulina Hermann vrlo prestižno stanovanje.

Nedugo nakon smrti Pauline Hermann — nakon Drugog svjetskog rata kada je vila konfiscirana njenim kćerima, počinje sustavno i nezaustavljivo propadanje vile, i ono traje sve do naših dana. Veliki hortikulturni kompleks vile nepovratno je uništen novom izgrad-

62. Polazimo od pretpostavke da je točan zapis u dokumentaciji Muzeja Slavonije o provenijenciji namještaja, odnosno da je on doista bio u vili Pauline Hermann u Industrijskoj četvrti u Osijeku.

63. Pretpostavljamo da je Paulina Hermann ovaj namještaj kupila za svoj stambeni prostor u Gornjem gradu osamdesetih godina 19. stoljeća — tada se udala i došla u Osijek, a budući da je bila vrlo imućna, opremla je svoje nove interijere tada najmodernijim namještajem kupljenim u vodećoj europskoj metropoli, u Beču.

64. Promatrano u povijesti arhitekture, gradnja vila počinje sredinom 19. stoljeća i otada traje sve do danas. Građe ih diljem Europe, ali i u sjevernoj Americi, nadomak velikih i majih gradova, te unutar gradskog tkiva. Treba razlikovati tip gradske i tip prigradske vile, jer među njima ima stanovitih razlika.

Osnovna razlika je u veličini parcele: prigradska vila je najčešće na višestruko većoj parceli od gradske. Nadalje, prilikom projektiranja, gradska vila podložnija je i više limitirana urbanističkim uvjetima. Gradske vile u većini slučajeva građene su u planiranim gradskim područjima vila, dok su prigradske vile zamijenile nekadašnje dvorce. Osim toga, u prigradskoj vili veće su mogućnosti zadržavanja nekih gospodarskih sadržaja, no samo u tolikoj mjeri da ne ugroze osnovnu namjenu otmjenog stanovanja, a to omogućuje velika potkućnica i distinkcija pomoću perivoja.

Oba tipa vila karakterizira tijesna povezanost zgrada i projektiranog zelenila, dakle, jedinstvo arhitekture i hortikulture, što je nekada realizirano u kompleksima dvoraca. U usporedbi s dvorcima, vile su manje građevine ali, za razliku od gradskih obiteljskih kuća, to su znatno veći kompleksi i zamjetno slobodnije i slikovitije koncipirani. Tijekom druge polovine 19. stoljeća vile su građene u historicističkom stilu, u velikom broju kao neoklasiističke građevine, no često i s dekorativnim elementima iz repertoara srednjovjekovne arhitekture. Od sedamdesetih godina 19. stoljeća upravo su vile ishodište nadolazeće moderne arhitekture.

njom,⁶⁵ preostala središnja zgrada je u građevinskom smislu zapuštena,⁶⁶ u njoj su se smjenjivali odreda neprimjereni korisnici i sadržaji,⁶⁷ a Gradske vlasti su je u nekoliko navrata namjeravale srušiti.⁶⁸

Vila Pauline Hermann s minimalnim ostacima nekadašnjeg perivoja registrirana je kao spomenik kulture 1986. godine i tom prilikom utvrđene su njene osnovne vrijednosti — autentičnost osebujne zgrade iz dvadesetih godina 20. stoljeća, te tajnovitost priče o "Mačkamami".⁶⁹ Ta dva pojma su toliko srasla jedan uz drugi, da se čini kao da je zgrada izgrađena da bi stvorila okvir za priču, ili je za građevinu priča morala biti stvorena. Nedjeljivost arhitekture i priče koja je prati izdvojila je to mjesto iz okolnog radničkog naselja — Industrijske četvrti. Zbog toga se arhitektura i legenda ne potiru, već naprotiv — međusobno se brane i nadopunjuju.

BOŽICA VALENČIĆ

SAŽETAK

VILA PAULINE HERMANN
(DVORAC "MAČKAMAME") U OSIJEKU

U Osijeku, na spoju Drinske ulice i Vinkovačke ceste, nalazi se zgrada koju Osječani desetljećima nazivaju "dvorac Mačkamama". Nesumljivo, kuća je dobila naziv na temelju izuzetne naklonosti

-
65. Nekadašnji prostrani perivoj vile najviše je devastiran, i to zbog neprimjerenog urbanističkog pristupa. Nakon konfiskacije perivoj je zadesila sudbina jeftinog građevinskog zemljišta, poput brojnih sličnih lokacija u gradu. Usljedila je forsirana izgradnja bez uvažavanja osnovnih zahtjeva zatečenog urbanog tkiva. Južno od vile izgradnja je započela već krajem pedesetih godina kada je iskrčen dio parka i realiziran kompleks zgrada poljoprivrednog i tehnološkog fakulteta. Izgradnja je nastavljena i dalje na jug, no pravi atak bila je izvedba dječjeg vrtića s glavnom kuhinjom, neposredno uz vilu s južne strane, sredinom sedamdesetih godina, kada je uništen velik dio perivoja uz vilu. Krajem osamdesetih godina sagrađena je novogradnja Pošte, na nevelikoj udaljenosti istočno od vile. Rezultat svega je današnje stanje: vila je naprosto okovana s južne i istočne strane zgradama s kojima ne korespondira po namjeni i stilskim osobinama, a ukupna slika odaje urbanističko i graditeljsko neznanje i nerazumijevanje, jednom riječju — kaos. Važno je stoga prilikom obnove i revitalizacije vile posebnu pozornost i umijeće posvetiti njenoj neposrednoj okolini i uređenju preostalih hortikulturnih površina.
66. Zgrada je do te mjere bila zapuštena da građani zadnjih godina nagađaju hoće li krovšte izdržati sljedeću zimu.
67. Sredinom osamdesetih godina u vili su Podučni odjel Gradske knjižnice, pošta, različita sportska društva i udruženja građana, te u dijelu zgrade nekonformni stanovi.
68. "Doprinos" ovoj neskrivenoj namjeri dala je i služba zaštite spomenika kulture u Osijeku. Zavod je poslušno izdavao zahtjevana "stručna" mišljenja da zgrada "Mačkamame" nije spomenik kulture i da se može srušiti, ali i "stručna" mišljenja da je ipak spomenik kulture. Primjerice, "stručno" mišljenje u kome se između ostalog kaže da "objekt nema spomenička svojstva pa prema tome ovaj Zavod smatra da se ovaj objekt može ukloniti" jer su "njegove stilske odlike uništene ... nakon više poslijeratnih adaptacija", te da je "isto tako...uništen park koji je nekad okruživao objekt". Usp.: Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture, Dokumentacija, Dosje 1015., UP-I^o-03-3/3-75/M.B. od 6. 2. 1975.
- Ili, "...jednokatnica "Mačkamame"...je jednokatni objekt, izgrađen u drugoj polovici 19. stoljeća za stambene svrhe. Objekt predstavlja tip dvorca, lociran u parku. Objekt je očuvao izvorne arhitektonske stilske karakteristike. Posjeduje skladno oblikovan karakterističan krov. Objekt je izgrađen u duhu historicizma. Pored arhitektonskostilskih odlika, objekt posjeduje i visoko ambijentalnu vrijednost. Park i dvorac predstavljaju vrijednu oformljenu cjelinu". Usp.: Isto, UP-I^o-02-3/8-75/R.A. od 20. 5. 1975.
- Ili, slijedeće mišljenje komisije Zavoda da zgrada "Mačkamame" ipak nije spomenik kulture, s obrazloženjem u kome se između ostalog kaže: "Park u kojem je objekt lociran uništenjem postojeće ograde izgubio je od svoje izvornosti, a elementi za njegovu sanaciju pokazuju ekonomskom računicom nesvršishodnost obnavljanja upoređujući ga s mogućim efektom koji bi se postigao. Nakon analize stilske karakteristike ovog objekta došlo se do zaključka da ne posjeduje izvornost niti karakter kvalitete vremena u kom je nastao. Također je zaključeno da je ambijentalna vrijednost ovog objekta izmijenjena novim urbanim intervencijama." Usp.: Isto, UP-I^o-04-3/13-75/D.P. od 26. 5. 1976.
69. Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture, Dokumentacija, Dosje 1015.

nekadašnje vlasnice prema ovim kućnim ljubimcima, o čemu kruže najrazličitije priče, između ostalih o velikom broju običnih mačaka, ali i o lavu i divljim mačkama. Zanimljivo je da u kolektivnom pamćenju sačuvano ime vlasnice vile već samo nadimak koji tako dojmljivo traje sve do naših dana, duže od pola stoljeća nakon njene smrti.

“Mačkamama” — Paulina Hermann, rođena pl. Lobe preudana barunica Wessely, živjela je u Osijeku duže od pola stoljeća: od osamdesetih godina 19. stoljeća, kada je došla iz Nove Gradiške i udala se za Dragutina Hermanna, do smrti 1938. godine. Potječe iz bogate obitelji Lobe iz Nove Gradiške, po majci Osječanki pripada bogatoj porodici Blau, a udajom ušla je u uglednu, staru i bogatu osječku porodicu Hermann. Živjela je luksuzno, ekscentrično i pretjerano luksuzno. Umrla je 1938. godine u 79. godini života, a njenu imovinu naslijedile su dvije kćeri — Angelina Hermann i Friderika Löibner.

Postojeća sačuvana zgrada (“dvorac Mačkamama”) tek je ostatak nekad znatno većeg kompleksa koji na tom prostoru kontinuirano od sredine 19. stoljeća.

Prve zgrade na toj lokaciji sagrađene su početkom druge polovine 19. stoljeća. Bio je to majur, kompleks od pet zgrada gospodarsko-upravno-stambenog karaktera, raspoređenih uokolo prostranog središnjeg dvorišta — nukleus uprave velikog agrarnog posjeda, koji se nalazio na osami, okružen oranica, nadomak Osijeka i uz cestu za Vinkovce.

Vlasnik majura do 1885. godine bio je Dragutin Hermann, a tada ga nasljeđuje sin — Dragutin Hermann sa suprugom Paulinom, rođenom Lobe. Od 1921. godine Paulina Hermann jedina je vlasnica posjeda, i ona je 1922. godine dala srušiti majur, te na istoj lokaciji sagraditi vilu s perivojem. Na ovu njezinu odluku (osim povoljnih financijskih okolnosti), značajno je utjecalo širenje grada južno od željezničke pruge nakon Prvog svjetskog rata: urbanizacija je obuhvatila i majur, tako da se on u novim okolnostima našao unutar gradskog tkiva.

Prilikom rušenja majura ipak je zadržana jedna od dotadašnjih zgrada, ali samo njeni vanjski zidovi, koji su potom ugrađeni u novoprojektiranu vilu. I danas je ovaj segment spoznatljiv i čini najstariji dio kompleksa.

Vila Pauline Hermann, sagrađena je tijekom 1923.-1924. godine prema nacrtima Osječanina inženjera Ota Struppija iz 1922. godine, a njegova osječka tvrtka izvela je i gradnju. Do 1927. godine uređen je perivoj uokolo vile, a podignuta je i ograda, te nekoliko pomoćnih objekata. Izgradnjom vile zamijenjen je dotadašnji majur, po značaju bitno gospodarski pogon, novim reprezentativnim ansamblom u kome je Paulina Hermann realizirala vrlo prestižno stanovanje (tada je u gradu veći kompleks bio samo Dvorac grofa Pejačevića u Retfali).

Sačuvana središnja zgrada vile je jednokatnica s impozantnim mansardnim krovom. U tlocrtu je izduženo pravokutna, dužim stranicama orijentirana u smjeru sjever—jug. Glavno, sjeverno pročelje vrlo je slikovito, po kompoziciji asimetrično, a po ukupnom dojmu uravnoteženo. Prema izvorno namjeni, otmjeni stambeni prostor salona i spavaonica bio je na katu, a u prizemlju pomoćne i poslovne prostorije. Veliko mansardno potkrovlje bilo je također uređeno za stanovanje. Zgradu je okruživao prostrani ogradeni perivoj.

Izvorni ansambl vile Pauline Hermann pripada po tipologiji u vile prigradskog karaktera. U vrijeme kada je sagrađena, bila je to prva vila ovog tipa u Osijeku, a do danas ostala je i jedina. Na žalost, izvorni ansambl nepovratno je uništen — nakon Drugog svjetskog rata postupno i sistematično je devastiran perivoj, a središnja zgrada vile nezaustavljivo je propadala zbog neodržavanja, te smjenjivanja odreda neprimjerenih sadržaja. Unatoč svemu, preostala središnja zgrada vrijedan je spomenik kulturne baštine: ona je toponim i prostorni orijentir za jednu zonu grada, ali i zgrada uz koju se vezuje jedna od malobrojnih legendi grada. Priikom registriranja vile Pauline Hermann kao spomenika kulture (1986.g.) utvrđene su kao osnovne vrijednosti — autentičnost osebujne zgrade iz dvadesetih godina 20. stoljeća, te tajnovitosti priče o “Mačkamami”. Ta dva pojma su toliko srasla jedan uz drugi, da se čini kao da je zgrada izgrađena da bi stvorila okvir za priču, ili je za građevinu priča morala biti stvorena. Nedjeljivost arhitekture i priče koja je prati, izdvojila je to mjesto iz okolnog radničkog naselja — Industrijske četvrti. Zbog toga se arhitektura i legenda ne potiru, već naprotiv, međusobno se brane i nadopunjuju.

BOŽICA VALENCIĆ

ZUSAMMENFASSUNG

VILLA VON PAULINE HERMANN
(SCHLOSS “KATZENMUTTER”) IN OSIJEK

In Osijek, wo Drinska - und Vinkovačka - Str. zusammentreffen, befindet sich das Gebäude, daß die Osijeker jahrzehntelang “Katzenmutter-Schloß” nennen. Das Gebäude bekam den Namen aufgr-

und der außerordentlichen Zuneigung der ehemaligen Eigentümerin zu diesen Lieblingshaustieren. Darüber kreisen die verschiedensten Erzählungen u.a. spricht man von einer großen Zahl gewöhnlicher Katzen, aber auch von einem Löwen und Wildkatzen, Es ist interessant, daß der gemeinsamen Erinnerung der Name der Villeneigentümerin nicht bewahrt worden ist, sondern nur der Spitzname, der so eindrucksvoll bis zu unseren Tagen, also mehr als ein halbes Jahrhundert nach deren Tod, existiert.

Die "Katzenmutter" - Pauline Hermann geborene adelige Lobe (Wappenbrief im Museum Slawoniens in Osijek aufbewahrt), wiederverheiratete Baronin Wessely - lebte in Osijek mehr als ein halbes Jahrhundert lang: von den achtziger Jahren des 19. Jahrhunderts, als sie aus Nova Gradiška gekommen war und Dragutin Hermann geheiratet hatte, bis zum Tode - im Jahre 1938. Sie stammte aus der reichen Lobe - Familie aus Nova Gradiška, ihrer Mutter der Osijekerin nach, gehörte sie der reichen Blau - Familie an; durch die Heirat kam sie in der angesehenen alten und reichen Osijeker Hermann - Familie. Sie lebte luxuriös, exzentrisch und übermäßig verschwenderisch. Sie starb im Jahre 1938, im Alter von 79 Jahren. Ihr Vermögen erbten ihre zwei Töchter Angelina Hermann und Friederike Löbner.

Das bestehende erhaltene Gebäude ("Katzenmutter-Schloß") ist nur ein Rest des einst beträchtlich größeren Gebäudekomplexes, der auf diesem Raum seit Mitte des 19. Jahrhunderts fort dauert.

Die ersten Bauten auf dieser Lokalität wurden Anfang der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts errichtet. Das war ein Meierhof, ein Komplex von fünf Gebäuden für Wirtschaft, Verwaltung und Wohnen, angeordnet um einen weiten Mittelhof - ein Verwaltungskern eines großen Agrarbesitzes, der sich in einer Einsamkeit befand, umgeben von Ackerfeldern, in der Nähe von Osijek und neben der Straße in Richtung Vinkovci.

Der Gutsherr des Meierhofs war bis 1885 Dragutin Hermann, dann beerbte ihn der Sohn - Dragutin Hermann mit Ehefrau Pauline geborene Lobe. Seit 1921 ist Pauline Hermann die einzige Gutsbesitzerin, sie ließ 1922 den Meierhof abtragen und auf derselben Lokalität eine Villa mit Parkanlage errichten. Auf ihre Entscheidung (außer günstigen finanziellen Verhältnissen) übte einen bedeutenden Einfluß die Stadtausbreitung im Süden der Eisenbahnstrecke nach dem 1. Weltkrieg aus: die Urbanisierung umfaßte auch den Meierhof, so daß sich dieser in neuen Verhältnissen innerhalb des Stadtgebietes fand.

Bei der Abtragung des Meierhofes ließ man eines von den damaligen Gebäuden erhalten, aber nur die Außenmauern, die dann für die neu projektierte Villa genutzt wurden. Auch heute ist dieses Segment erkennbar und bildet den ältesten Teil des Komplexes.

Die Villa von Pauline Hermann wurde im Laufe der Jahre 1923-1924 nach den Plänen des Osijeker Ing. Otto Struppi aus dem Jahre 1922 errichtet; dessen Firma führte die Bauarbeiten aus. Bis zum Jahre 1927 wurde um die Villa die Parkanlage errichtet, man stellte auch einen Zaun auf und baute einige Hilfsobjekte. Durch den Ausbau der Villa entstand statt des bisherigen Meierhofs, der Bedeutung nach ein Wirtschaftsbetrieb, ein neues repräsentatives Ensemble, in dem Pauline Hermann ein sehr ansehnliches Wohnen realisierte. (Damals war in der Stadt nur ein größerer Komplex das Schloß der Grafen Pejačević in Retfala.)

Das erhaltene Mittelgebäude der Villa ist das Einstockhaus mit der imposanten Mansardendachkonstruktion. Im Grundriß ist es gestreckt rechteckig, mit den längeren Seiten in Richtung Norden - Süden orientiert. Die nördliche Vorderseite ist sehr pittoresk, der Komposition nach asymmetrisch, nach dem ganzen Eindruck ausgeglichen. Nach der ursprünglichen Bestimmung war der vornehme Wohnraum - Salon (2 Salongarnituren im Museum Slawoniens in Osijek aufbewahrt) und Schlafzimmer - im ersten Stock, im Erdgeschoß waren die Hilfs - und Geschäftsräume. Der große Mansardendachboden war auch für Wohnräume eingerichtet. Das Gebäude war von großer eingezäunter Parkanlage umgeben.

Das ursprüngliche Ensemble der Villa von Pauline Hermann gehört der Typologie, dem Charakter nach, zu den Vorstadtvillen. Zur Zeit des Ausbaus war das die erste Villa dieses Typs in Osijek und heute blieb sie die einzige. Leider ist das ursprüngliche Ensemble unwiederbringlich vernichtet - nach dem 2. Weltkrieg ist die Parkanlage allmählich und systematisch devastiert, das Mittelgebäude der Villa verfiel unaufhaltbar wegen Nicht - Instandhalten, wegen unadäquaten Inhalten. Trotzdem ist das übriggebliebene Mittelgebäude ein wertvolles Denkmal des überlieferten Kulturgutes: es ist ein Toponym und eine Raumorientierung für eine Stadtzone, aber auch ein Gebäude, an das eine von den wenigen Stadtlegenden gebunden ist. Bei der Registrierung der Villa von Pauline Hermann als Kulturdenkmal (1986) wurden als Grundwerte die Authentizität des eigentümlichen Gebäudes aus den zwanziger Jahren des 20. Jahrhunderts und das Geheimnisvolle der Erzählung über die "Katzenmutter" festgestellt. Diese zwei Begriffe sind miteinander verwachsen, so daß es scheint zu sein, also ob das Gebäude ausgebaut wäre, um den Rahmen für die Erzählung zu schaffen. Die Unteilbarkeit der Architektur und der sie begleitenden Erzählung sonderte diesen aus der umgebenden Arbeitersiedlung-dem Industrieviertel ab. Deswegen schloßen sich die Architektur und die Legende nicht aus, sondern sie verteidigen sich und ergänzen.